

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.14>**Співак М. В.,**доктор політичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ

ЩОДО ЗМІН ТА ДОПОВНЕНЬ ДО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ РАТИФІКАЦІЄЮ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена аналізу змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку із ратифікацією Стамбульської конвенції. Автором проаналізовано законодавчі нововведення, положення Кримінального Кодексу України по відношенню до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення. Встановлено, що обов'язковій криміналізації підлягають: психологічне насильство; переслідування (сталкінг); фізичне насильство; сексуальне насильство (включно зі зґвалтуванням, що передбачає різні види сексуальних активностей з особою без її згоди); примусовий шлюб; жіноче обрізання; примусовий аборт; примусову стерилізацію. У той же час, на думку автора, адміністративно-деліктне законодавство теж потребує змін. Наголошено на тому, що нині Кодекс України про адміністративні правопорушення закріплює лише одну норму, що встановлює адміністративну відповідальність за вчинення домашнього насильства (стаття 173-2). Наводиться статистика про кількість розглянутих справ про адміністративні правопорушення за статтею 173-2 на сайті «Єдиний державний реєстр судових рішень».

Основний акцент зроблено на необхідності закріплення норм які б визначали адміністративну відповідальність за гендерні домагання та сексуальні домагання на робочому місці. При виробленні пропозицій автором був врахований досвід Швеції. Автор пропонує під гендерними домаганнями на робочому місці розуміти ситуації, коли жінки й чоловіки не є фактично рівними за правами, можливостями й ув'язненнями про них у наслідок сексизму. Що стосується сексуальних домагань на робочому місці то автор пропонує закріпити два види домагань: вербальні і не вербальні.

Автор пропонує доповнити Главу 5 Кодексу України про адміністративні правопорушення статтею 41-4. Право складати протокол про адміністративне правопорушення закріпити за органами Національної поліції і власниками підприємств, установ, організацій або уповноважений ним орган з внесенням відповідних змін до статті 255. Право розгляду справ даної категорії віднести до компетенції районних, районних у місті, міськ чи міськрайонних судів з внесенням відповідних змін до статті 221.

Ключові слова: права людини, гендерна рівність, адміністративна відповідальність, сексуальне домагання, гендерні домагання, форми домагання, гендерні домагання на робочому місці.

Spivak M. V. Regarding changes and additions to the Administrative Code of Ukraine in connection with ratification Istanbul Convention

Abstract. The article is devoted to the analysis of changes to the Code of Ukraine on administrative offenses in connection with the ratification of the Istanbul Convention. The author analyzed legislative innovations, provisions of the Criminal Code of Ukraine in relation to the provisions of the Code of Ukraine on administrative offenses. It was established that the following are subject to mandatory criminalization: psychological violence; stalking; physical violence; sexual violence (including rape, which involves various types of sexual activities with a person without his consent); forced marriage; female circumcision; forced abortion; forced sterilization. At the same time, in the opinion of the author, the administrative-delict legislation also needs changes. It is emphasized that currently the Code of Ukraine on Administrative Offenses establishes only one norm that establishes administrative responsibility for committing domestic violence (article 173-2). Statistics on the number of reviewed cases of administrative offenses under article 173-2 are provided on the «Unified State Register of Court Decisions» website.

The main emphasis is placed on the need to establish norms that would determine administrative responsibility for gender harassment and sexual harassment at the workplace. When developing proposals, the author took into account the experience of Sweden. The author suggests that gender harassment at the workplace should be understood as situations when women and men are not actually equal in terms of rights, opportunities and ideas

about them as a result of sexism. As for sexual harassment in the workplace, the author suggests establishing two types of harassment: verbal and non-verbal.

The author suggests adding article 41-4 to Chapter 5 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses. The right to draw up a protocol on an administrative offense shall be assigned to the bodies of the National Police and the owners of enterprises, institutions, organizations, or the body authorized by them, with the introduction of appropriate amendments to article 255. The right to consider cases of this category shall be attributed to the competence of the district, district in the city, city or city-district courts with the introduction corresponding amendments to article 221.

Key words: *human rights, gender equality, administrative responsibility, sexual harassment, gender harassment, forms of harassment, gender harassment at the workplace.*

Постановка проблеми. Інтеграція України до Європейського співтовариства зумовлює необхідність проведення численних реформ, які стосуються національного законодавства. Одним із пріоритетних завдань на цьому шляху є гарантування рівних прав чоловіків та жінок. Процес становлення гендерного паритету як складової державної політики зумовлює необхідність проведення змін на законодавчому рівні зокрема – положень Кодексу України про адміністративні правопорушення. Одним із прогресивних кроків на шляху до забезпечення гендерної рівності є ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству. Проте імплементація норм Конвенції українськими законодавцями ставить під загрозу цілі та принципи, що закладені в основу цього документа так як положення Кодексу України про адміністративні правопорушення не відповідають їм.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика забезпечення рівності жінок і чоловіків у політичній, правовій, соціальній, економічній, духовно-культурній сферах досліджується у наукових працях К. А. Баша, О. В. Головкина, О. П. Дьоміна, А. А. Вознюка, В. П. Стадника, Н. М. Кошель, Ю. Левченко, С. В. Лозінської, Б. О. Логвиненко, Т. П. Чубко та інших.

Постановка завдання. Аналіз положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству, розгляд такого правопорушення, як гендерні домагання на робочому місці та вчинення сексуальних домагань у вербальних і не вербальних формах, аналіз пропозицій, що передбачає внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення з метою реалізації положень Стамбульської Конвенції, виокремлення тих спірних питань, що супрово-

дують імплементацію норм Конвенції в українське адміністративно-деліктне законодавство.

Основні результати дослідження. Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок та насильством у сім'ї – перша міжнародна угода, цілями якої є: захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом надання жінкам самостійності розробка всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги; заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства; забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства [1].

Україна підписала Стамбульську конвенцію 11 липня 2011 року, але до сьогодні не могла ратифікувати. Спроби підтримати документ у парламенті були у 2016 та 2019 роках [2]. Причиною стали поняття «гендер» та «сексуальна орієнтація», які на думку депутатів не збігалися з «моральними цінностями» українців. Перешкодою до імплементації угоди була й Рада церков України, яка виступила проти гендерної ідеології. Вона, на думку духовенства, суперечить базовим поняттям біологічної статі та промотує одностатеві стосунки [3]. Занепокоєння впровадженням гендерної ідеології через Стамбульську конвенцію посилювалася свідченнями про насильство, яке вчиняється проти дівчат і жінок тими чоловіками, які заявили про зміну свого «гендеру» і отримали право корис-

туватися жіночими вбиральнями, роздягальнями, душевими приміщеннями. Як приклад, 2021 року резонансний інцидент стався у штаті Вірджинія, США, коли 15-річна школярка зазнала сексуального насильства від хлопця-трансгендера, який користувався жіночим туалетом школи з дозволу адміністрації. Враховуючи небезпеки гендерної ідеології, замість ратифікації Стамбульської конвенції Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій закликала вживати практичні заходи та розвивати національне законодавство України з протидії домашньому насильству та насильству проти жінок, як це роблять інші країни Європи, які також відмовилися від ратифікації цієї конвенції – Великобританія, Ліхтенштейн, Латвія, Литва, Словаччина, Чехія, Угорщина, Болгарія, Вірменія та Туреччина, яка скасувала ратифікацію Стамбульської конвенції [4].

У цей період в Україні розробляють і приймають систему нормативно-правових актів, які є різними за змістом, але всі вони безпосередньо чи опосередковано встановлюють та регламентують рівність чоловіків і жінок. Наприклад: Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року», «Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності» від 16.09.2020 тощо. Також, ряд наказів, рекомендацій і планів: «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання гендерного впливу галузевих реформ» від 14.04.2020 № 257, «Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів» від 07.02.2020 № 86, «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» від 28.12.2019 № 1646, «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо надання правової допомоги жінкам із вразливих соціальних груп» від 20.11.2019 № 71, «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо ідентифікації випадків гендерної дискримінації та механізм надання правової допомоги» від 12.03.2019 № 33, «Про затвердження Порядку винесення

уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника» від 01.08.2018 № 654 та ін.

Законодавством передбачено функції системи державних інституцій у сфері забезпечення гендерної рівності, а інститути громадянського суспільства беруть на себе відповідні обов'язки на добровільних засадах. Однак, як слушно зауважує І. Грицай, до цього часу в Україні не вироблено ефективного, комплексного, цілісного механізму забезпечення принципу гендерної рівності. Для практичного формування такого механізму, на його думку, необхідними є визначення і теоретична характеристика його поняття, елементів, умов дієвості [5, с. 103].

20 червня 2022 ратифікацію Стамбульської конвенції підтримали 259 народних депутатів. Ратифікація Конвенції, на думку її прибічників, дозволить забезпечити міжнародні моніторингові механізми прав людини в цій сфері, а також право вимагати відповідальності для кривдників українських громадян або громадянок за кордоном.

Країни, що ратифікували Конвенцію, мали криміналізувати: психологічне насильство; переслідування (сталкінг); фізичне насильство; сексуальне насильство (включно зі зґвалтуванням, що передбачає різні види сексуальних активностей з особою без її згоди); примусовий шлюб; жіноче обрізання; примусовий аборт; примусову стерилізацію [6].

У 2004 (остання редакція 2020) Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 153, що визначає кримінальну відповідальність за вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи (сексуальне насильство); сексуальне насильство, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-яке із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 152, 154, 155 ККУ, або вчинення таких діянь щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, або щодо особи у зв'язку з виконанням цією особою службового, професійного або громадського обов'язку, або щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала

у стані вагітності; сексуальне насильство, вчинене групою осіб, або сексуальне насильство щодо неповнолітньої особи; дії, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди; дії, що спричинили тяжкі наслідки [7].

У 2017 статтею 126-1, що визначила кримінальну відповідальність за домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. У тому ж році кримінальний Кодекс було доповнено статтею 154, і встановлено відповідальність: за примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою; примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна; дії, поєднані з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої особи чи її близьких родичів, або з погрозою розголошення відомостей, що ганьблять її чи близьких родичів [7].

Певні зміни були внесені і до Кодексу України про адміністративні правопорушення. У 2003 Кодекс було доповнено статтею 173-2, що визначила адміністративну відповідальність за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування

в разі винесення такого припису [8]. За параметрами пошуку на сайті «Єдиний державний реєстр судових рішень» знайдено 733105 справ до 01.01.2019 та 505716 документів серед справ про адміністративні правопорушення за статтею 173-2 з 01.01.2019 [9]. Це говорить про те, що таке явище, як домашнє насильство має тенденцію до поширення.

Нині стаття 173-2 це єдина норма в Кодексі України про адміністративні правопорушення яка визначає адміністративну відповідальність за вчинення насильства. У Кодексі відсутні норми, що стосуються гендерних питань. У першу чергу це можна пояснити тим, що рекомендації які містяться у положеннях Стамбульської конвенції зводяться до встановлення кримінальної відповідальності за таку групу діянь. Хоча сама конвенція не заперечує встановлення і інших видів відповідальності. У зв'язку із ратифікацією Стамбульської конвенції і приведенням законодавства України до вимог ЄС автором статті пропонується доповнити Главу 5 КУпАП статтею 41-4. Пропозиції наводяться у Таблиці 1.

При виробленні пропозицій був врахований досвід Швеції де тлумачення обох понять різняться. Визначення «гендерних домагань» є ширшим, адже акцент не ставиться саме на діях сексуального характеру (як у сексуальних домаганнях), а загалом на діях, які принижують особу іншої статі, що перебуває з кривдником у певних трудових відносинах. В офіційній статистиці Швеції ці явища аналізуються окремо. Гендерні домагання на робочому місці є поширеними нарівні із сексуальними. Пояснюються вони передусім стійкими гендерними стереотипами, які склалися у суспільстві [10].

Відповідно до статті 17 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» роботодавець зобов'язаний вживати заходів щодо унеможливлення та захисту від випадків сексуальних домагань та інших проявів насильства за ознакою статі. А у статті 24 згаданого Закону визначено, що особи, винні в порушенні вимог законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом [11]. Під гендерними домаганнями на робочому місці слід розуміти ситуації, коли

Таблиця 1

КОНВЕНЦІЯ Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами	Кодекс України про адміністративні правопорушення	Пропозиції
1	2	3
<p>Стаття 40 Сексуальне домагання Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища, підлягала кримінальній або іншій юридичній санкції.</p>	<p>норма відсутня</p>	<p>Стаття 41-4 «Гендерні домагання або сексуальні домагання на робочому місці».</p> <p>Гендерні домагання на робочому місці</p> <p>– тягнуть за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян</p> <p>Повторне протягом року вчинення порушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню,- тягне за собою адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб</p> <p>Вчинення сексуальних домагань у вербальних і не вербальних формах, які принижують особу іншої статі, що перебуває з кривдником у певних трудових відносинах</p> <p>–тягнуть за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Повторне протягом року вчинення порушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню,- тягне за собою адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб</p> <p>Неповідомлення власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки гендерних або сексуальних домагань на робочому місці - тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку.</p>

1	2	3
	<p>Стаття 221. Районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді) Судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені частинами першою – четвертою та сьомою статті 41, статтями 41⁻¹ – 41⁻³, 42⁻¹, 42²...</p>	<p>Стаття 221. Районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді) Судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені частинами першою – четвертою та сьомою статті 41, статтями 41⁻¹ – 41⁻³, 41⁴, 42⁻¹, 42²...</p>
	<p>Стаття 255. Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення У справах про адміністративні правопорушення, що розглядаються органами, зазначеними в статтях 218 – 221 цього Кодексу, протоколи про правопорушення мають право складати: 1) уповноважені на те посадові особи: органів Національної поліції (частини третя і четверта статті 42⁻⁴) (частина перша статті 44, стаття 44⁻¹, частина перша статті 44⁻³..... 3) власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган (статті 51, 179);</p>	<p>Стаття 255. Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення У справах про адміністративні правопорушення, що розглядаються органами, зазначеними в статтях 218 – 221 цього Кодексу, протоколи про правопорушення мають право складати: 1) уповноважені на те посадові особи: органів Національної поліції 41⁴, (частини третя і четверта статті 42-4) (частина перша статті 44, стаття 44-1, частина перша статті 44-3..... 3) власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган (статті 41⁴, 51, 179);</p>

жінки й чоловіки не є фактично рівними за правами, можливостями й уявленнями про них у наслідок сексизму. Основні позиції представлені у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» включаючи безпеку, освіту, можливості на ринку праці, політику, платню за рівноцінну роботу (гендерний розрив в оплаті).

Що стосується сексуального домагання то дана норма міститься у положеннях вже згаданого Кримінального кодексу України а саме статті 154. Пропонуючи зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення під сексуальним домаганням (сексуальний гарасмент) пропонуємо розуміти будь-яку форму небажаної вербальної, невербальної поведінки сексуального характеру, мета або наслідок якої – порушення гідності особи, зокрема шляхом створення загрозливого, ворожого, принизливого або образливого середовища. Також слід врахувати і те, що такі дії принижують чи обра-

жають осіб, які перебувають у певних трудових чи службових відносинах як у публічному просторі так і особистісному.

Приходимо до висновку, що означенні сексуальні домагання – ширше поняття, ніж примушування до вступу у статевий зв'язок: перше поняття охоплює друге. Тобто примушування до вступу у статевий зв'язок завжди буде сексуальним домаганням, але не кожне сексуальне домагання виражається лише в примушуванні до вступу у статевий зв'язок.

Розрізняють три види домагань: вербальні, невербальні та фізичні. До вербальних належать коментарі із сексуальним підтекстом, жарти, принизливі зауваження, погрози тощо. До невербальних – зображення сексуального характеру, фотографії оголених статевих органів, образливі звуки (на кшталт підманювання кошенят), посвистування, підморгування та непристойні жести. До фізичних – дотики до тіла, одягу та волосся, вторгнення в особистий

простір, небажані обійми та поцілунки, примус до сексу [12].

На нашу думку вербальні і не вербальні слід прописати у запропонованій нормі. Сексуальні домагання найбільш розповсюджені у вертикальних трудових відносинах («керівник – підлегла» як передбачає ст. 154 ККУ), однак кримінальне законодавство чи будь-яке інше, не передбачає відповідальності за сексуальні домагання в горизонтальних стосунках («між колегами» які не залежать у матеріальному чи майновому аспекті один від одного). У цьому вбачається актуальність і новизна запропонованої норми до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Ми не виключаємо, що дана пропозиція має спірні питання і потребує значних доопрацювань та рекомендацій фахівців з гендерних

питань у частині термінології, і кримінального права у частині розмежування.

Отже, у процесі формування вітчизняної нормативно-правової складової механізму забезпечення принципу гендерної рівності Україна орієнтується на провідну міжнародну практику у цій сфері та впроваджує егалітарну політику. В Україні державні органи влади продовжують розробляти та ухвалювати відповідні документи, спрямовані на боротьбу із насильством та допомогу постраждалим. Українське суспільство переживає довготривалий системний процес – зміна традиційних уявлень про різні явища та формування нових, що стосується ролей жінок та чоловіків. Саме цей процес вимагає від законодавця певної трансформації, бути гнучким і відповідати сучасним викликам, адміністративно-деліктне законодавство не є виключенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Офіційний переклад. Конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 21.08.2022).
2. Як Стамбульська конвенція наближає Україну до ЄС. 21 Червня 2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/06/21/yak-stambulska-konvencziya-nablyzhaye-ukrayinu-do-yes/>(дата звернення: 21.08.2022).
3. В Україні ратифікували Стамбульську конвенцію: чому це важливо. Visit Ukraine Today. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/529/v-ukraini-ratifikuvali-stambulsku-konvenciyu-comu-ce-vazливо> (дата звернення: 10.08.2022).
4. Заява Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій про загрози, які несе в собі Стамбульська конвенція, та недоцільність її ратифікації. 02.12.2021. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-on-the-threats-posed-by-the-istanbul-convention> (дата звернення: 10.08.2022).
5. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. К.: «Хай-Тек Прес», 2018. 560 с.
6. Що таке Стамбульська конвенція й чому святкують її ратифікацію в Україні. Марія Бліндюк. Суспільне культура, 20 червня 2022 р. URL: <https://suspilne.media/252040-so-take-stambulska-konvencia-j-comu-svatkuut-ii-ratifikaci-u-v-ukraini/> (дата звернення: 12.08.2022).
7. Кримінальний кодекс України. Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.08.2022).
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Кодекс України, Закон, від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 21.08.2022).
9. Веб-сайт для пошуку та перегляду документів Єдиного державного реєстру судових рішень. Категорія справ – справи про адміністративні правопорушення – Стаття 173-2. Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 21.08.2022).
10. Словник гендерних термінів присвячений основній термінології в галузі гендеру та фемінізму. Джерело: Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. Відновлено з: URL: <http://a-z-gender.net/ua/%D2%91enderni-domagannya.html> (дата звернення: 21.08.2022).
11. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Закон України № 2866-IV від 08.09.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 21.08.2022).
12. Сексуальні домагання: що робити, куди звертатись, як реагувати? 9 Серпня 2021 Автор: Яна Радченко. URL: <https://zmina.info/instructions/seksualni-domagannya-shho-robyty-kudy-zvertatys-yak-reaguvaty> (дата звернення: 22.08.2022).